

INTERNATIONAL REVIEW OF SOCIAL HISTORY, Volume XVII — 1972,
Parts 1—3, izdavač International Instituut voor Sociale Geschiedenis,
Amsterdam

U povodu stogodišnjici Pariske komune, koja je živjela 72 dana (18. III — 28. V 1871), Francusko odjeljenje Internacionalnog instituta za socijalnu istoriju u Amsterdamu prikupilo je radove a Institut ih je štampao u ovom broju Revije.¹⁾ Osim dvobroja sveske posvećene Komuni, treći svezak tretira problematiku iz evropske socijalne istorije. Pošto su neki radovi novi i interesantni, ovdje ćemo pokušati dati prikaz najznačajnijih.

U uvodnim napomenama Jacquse Rougerie, stariji asistent ekonomske i socijalne istorije Univerziteta u Parizu ističe da se ranije mnogo pisalo o Pariškoj komuni, ali da su i ovi prilozi doprinos naučnom istraživanju tog problema. Osim novog pristupa izučavanju pokreta, dat je poseban osvrt i uloga pojedinih ljudi iz drugih zemalja u Parizu i unutrašnjosti Francuske. Revolucija je osvijetljena s mnogih aspekata. Mnogi članci govore o odjeku Komune u nekim evropskim zemljama (Engleskoj, Švajcarskoj itd.) i na tlu južnoameričkog kontinenta. Dobar dio stranica je posvećen Marks-u i njegovim zaslugama za Komunu, ulozi proletarijata, kao i stavu pojedinih ideologa u periodu oko 1871. godine. Značajno je istaći ulogu istoričara socijalističkih zemalja u izučavanju 1871. godine, jer su oni u ranijim svojim radovima dali doprinos istoriografiji.

Odjek Pariske komune u drugim zemljama i njena popularnost među radnicima izučavana je već ranije. U Mađarskoj, npr., događaji su odjeknuli snažno. I u Rumuniji bilo je odjeka. Napokon, i u Kini, koja je tako daleko udaljena od evropskih zbivanja, osjetio se odjek tih događaja. Rougerie smatra da su autori na putu naučnog izučavanja te problematike, ali da tim utrtim stazama treba i dalje produžiti i da se naučno sagleda čitava veličina Komune.

Dvobroj sveske Revije o Komuni podijeljen je na posebna poglavlja. Tako, prvo poglavlje ima naslov 1870—1871. i obrađuje događaje vezane za te godine.

¹⁾ Redakcija je bila najavila 1970. godine u svojoj Reviji da će broj za 1971. godinu biti posvećen godišnjici Pariske komune. Međutim, pošto Francusko odjeljenje pomenutog Instituta nije pripremlilo radove o Komuni, rok objavljivanja članaka posvećenih 1871. prolongiran je za 1972. godinu.

Prvi i najobimniji rad je Jacques Rougerrie pod naslovom: **Internacionalno udruženje radnika (Prva Internacionala) i radnički pokret u Parizu za vrijeme događaja od 1870—1871** (L'A. I. T. et le mouvement ouvrier à Paris pendant les événements de 1870—1871). Autor je na osnovu arhivske građe i literature obradio problematiku i događaje u vrijeme i pri kraju Carstva, ulogu Internacionalnog udruženja radnika, značaj Komiteta budnosti u Komuni i rekonstrukciju Internationale. Podjednako su u prilogu rekonstruisani izbori od 8. februara i stanje organizacija u vrijeme Komune. Na kraju je priloženo više dokumenata koji govore o toj problematici.

Interesantna problematika je obrađena u radu Götz Langkava, naučnog saradnika Internacionalnog instituta socijalne istorije u Amsterdamu pod naslovom: **Njemačka sekcija u Parizu**. (Die Deutsche Sektion in Paris) Autor je u prvom dijelu rekonstruisao ranu istoriju te sekcije i njenu aktivnost pratio od 1865. godine, kada su njemački komunisti i socijalisti počeli da djeluju u Internacionali. Pri tome je posebno ispitaio uloge Lasalijanaca i uloge lista **Socijal-demokrat**. Među prvim osnovanim njemačkim sekcijama bila je ona Le Chaux-de-Fondes. U okviru te problematike donekle je dotaknuta i aktivnost 400 Nijemaca — pekara. Nadalje je obrađeno učestvovanje svih radnika u akcijama. Rad se završava prikazom pomoći francuskih drugova njemačkim aktivistima u radničkom pokretu.

Prilog Maurice Moissonie, profesora iz Liona **Provincija i Komuna** (La province et la Commune) obrađuje odjek Komune i događaje oko nje u unutrašnjosti, gdje su tretirani poslednji dani Carstva u provinciji, pad Carstva i posljedice. Zatim je obrađen ustanak i pokret komuna u unutrašnjosti 1871, a date su i značajne smjernice i pravci za istraživanje tih događaja. Na kraju je priloženo nekoliko najznačajnijih dokumenata koji govore o pokretima u unutrašnjosti u vrijeme Komune.

Julian P. W. Archer — profesor na katedri za istoriju (Ajova SAD), u kraćem napisu pod naslovom **Narod u Lionskoj komuni i pobuna u kvartu La Guillotière** (The Crowd in the Lyon Commune and the Insurrection of La Guillotière), obrađuje događaj vezan za ovu pobunu. U početku je naglasio da Pariz i njegova okolina imaju dominantan istorijski značaj za sve što se dogodilo u proljeće 1871. godine. Naporedo sa Parizom, drugi važan centar bio je Lion, u kome je takođe formirana Komuna, a njen nastavak je bio ustanak (pobuna) u kvartu La Guillotière. Vješto prezentiranim tabelama iskazan je broj učesnika (ljudi, djece i žena) u Komuni, broj uhapšenih itd.

Drugo poglavlje obrađuje Internacionalne dimenzije događaja. Dosta obiman rad o tome predstavlja tekst Carola Witziga, asistenta za istraživanja u Institutu Univerziteta visokih internacionalnih studija (Ženeva) pod naslovom: **Bizmark i Komuna. Reakcija konzervativnih monarhija protiv republikanskih i socijalističkih pokreta (1870—1872) gledana kroz njemački arhiv**. (Bismarck et la Commune. La réaction des monarchies conservatrices contre les mouvements républicains et socialistes (1870—1872) vue à travers les archives allemandes). U početku nam autor izlaže neprijateljski stav prema Komuni, zatim antirepublikanske manifestacije prije, i u vrijeme Komune.

Posebno je istaknuto reagovanje Bizmarka na događaje poslije Komune do sastanka u Gasteinu u avgustu 1871. godine. Na kraju je prikazano razdoblje između Gasteina i Berlina (kraj 1871. avgust — septembar 1872).

Članak Carlosy Seco Serrana, saradnika na Katedri opšte i istorije Španije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Barceloni nosi naslov: **Španija, Komuna i Internacionala** (*L' Espagne, la Commune et Internationale*) a obrađuje problematiku Komune i političko-društvene odnose u Španiji. Iz ovog teksta je vidljivo reagovanje vladajućih slojeva protiv Komune, dok je na kraju prikazana propaganda i učvršćenje internacionalnog anarhizma Španske komune.

Negativan stav zvanične Amerike prema događajima u Francuskoj i sva problematika s tim u vezi tretira se u napisu Edwarda T. Gargana, profesora na Katedri istorije Univerziteta u Viskonsiju (Medison, SAD) pod naslovom: **Američki konzervativni odgovor** (*The American Conservative Response*). Tu se posebno obrađuje pisanje nekih tadašnjih američkih listova o događajima vezanim za Komunu (*The Nation, The Chicago, The New York Herald*).

Treće poglavlje »**Diaspora**« i **povratak** posvećeno je proskripciji i nekim ličnostima u Komuni. Više autora prikazalo je proskripcije u Belgiji i Latinskoj Americi i stanje u Švajcarskoj. U drugom odjeljku više autora je prikazalo istaknute aktore Komune. Zaslugu pažnju rad Davida Stafforda, profesora na Katedri za istoriju Univerziteta u Vicotrii (Britanska Kolumbiana-Kanada), o ličnosti **Paul Broussea**. Brouss je pripadao generaciji komunara. On je učestvovao u ustancima u unutrašnjosti i bio je za radikalne promjene. Prvo je radio u radikalnom listu **La Liberté**, a onda je 1870. izabran u administrativni komitet Jules Guesde, koji je imao uporište u novinama **Les Droits de L'Homme**. Te novine su se stavile u odbranu Komune. Poslije pada Komune, on uzima učešće u radu kongresa Internationale u Ženevi 1873. godine. Potom se preselio u Bern, gdje je učestvovao u osnivanju lista **Die Arbeiter-Zeitung**. Ove novine su širile revolucionarnu propagandu u redovima pripadnika njemačko-švajcarske narodnosti. I poslije 1876. njegova aktivnost je vidna u radničkim organizacijama.

Boris Spair, naučni saradnik slovenske sekcije u Internacionalnom institutu za socijalnu istoriju u Amsterdamu, obradio je lično **Petra Lavrova**, poznatog lidera ruskog narodnjaštva. Lavrov je doputovao u Pariz (13 marta 1870.) kao izbjeglica iz Rusije. U Parizu je nastavio da radi politički. Pozdravio je pad Napoleona III početkom 1870. godine, a onda je prisustvovao u Parizu proklamaciji režima Komune (28. marta 1871.) i uključio se u rad Internationale. Poznavao je i cijenio Marksovo djelo **Građanski rat u Francuskoj**, koga je često citirao. Lavrov je u neku ruku nastavljao tradiciju utopista socijalista. Autor je izložio i njegove poglede na svijet kao socijaliste i na kraju priložio tri njegova pisma.

Odjek Komune i njen ideološki uticaj u drugim zemljama obrađuje nekoliko autora. O tome je interesantan prilog dala Agnes Ségvári, direktorica Arhiva u Budimpešti pod naslovom: **Uticaj i refleksije u Mađarskoj** (*Wirkung und Reflektion in Ungarn*). Autor daje dokumentovan prikaz industrijskog razvitka zapadnih provincija Habzburške Monarhije od sre-

dine 19. vijeka. Razvitkom industrije, rastao je i broj radnika među koje su šireni i čitani razni radnički listovi iz zapadne Evrope. Tek 1870. osnovana je organizacija (radnička bolesnička kasa) grafičara. Tiraži radničkih listova su mnogo manji od tiraža građanske štampe. O događajima u vezi sa Pariskom komunom radnici su, ipak, bili informisani. Organizovanje štrajkova uz zahtjev povišice nadnica bio je važan momenat u pokretu radnika. Odjek Komune bio je vidan u Mađarskoj. I građanska štampa je pisala o događajima iz života Komune. Klerikalni i vladini listovi negativno su tretirali događaje u vezi sa Komunom. Liberalni publicisti ispitali su kontinuitet Komune i njene revolucionarne tradicije. Bilo je i nekih akcija širenja simpatija prema Komuni. Autor je u svome radu pratio događaje u Evropi i reagovanje Mađarske vlade na tok historijskih kretanja. Bilo je i straha od radničkog pokreta. Zbog toga su vlasti svim mjerama (uključujući i sudske procese) suzbijali njegovu aktivnost.

Na kraju toga odjeljka objavljen je jedan prilog o Kini. **Od mita do modela akcije** (La Chine. Du mythe de référence au modele d'action) u kome Marie-Claire Bergère, asistent na Nacionalnom institutu za jezike i civilizacije Orjenta u Parizu, ukazuje na neke sličnosti iz Pariske komune i Komune u Kantonu 1927. godine

U rubici **Od literature do istorije** dva autora su dala svoje prikaze i političke osvrtne na literaturu. Dvobroj sveske o Komuni završava se napisom Roberta Brécya, saradnika za istoriju radničkog pokreta u Parizu, koji prilaže **Monuskript »Internacionale«** (Un Manuscrit de »L'Internationale«).

U trećoj svesci ima nekoliko zanimljivih radova. Dva priloga obrađuju problematiku iz polovine 19. vijeka, a jedan iz razdoblja između dva svjetska rata. Svi ti radovi tretiraju Evropsku socijalnu istoriju. Ralph Haybunn, lektor istorije na Univerzitetu Otago, Novi Zeland, piše članak pod naslovom: **Policija i marševi gladnih** (The Police and the Hunger Marchers), u kojem je predmet razmatranja pohod gladnih na London 1932, 1934. i 1936. Njih je organizovao Nacionalni radnički pokret nezaposlenih (National Unemployed Workers Movement -NUWM). Ta organizacija je osnovana u aprilu 1921. godine sa ciljem da pomaže nezaposlenim. Lider organizacije je bio Wal Hannington, a blagajnik Tom Mann. Organizacija je bila posebno jaka i Glazgovu, Koventriju i Birminghamu, te jugoistočnom Lankaširu i prisno povezana sa Komunističkom partijom Engleske. Većina nacionalnih lidera te organizacije i lokalnih rukovodstava bili su članovi KP Britanije. Pokret nezaposlenih u Velikoj Britaniji je bio aktivan 20-tih godina, a između 1929. i 1936. godine on je bio vrhunac.

Prvi »nacionalni marš gladnih« organizovan je u novembru 1922. god., kada se grupa učesnika marša iz Škotske, sjeveroistoka, Lankašira, Midlanda, južnog Velsa itd. skupila u Londonu i stigla na Kapitol. Između 1929. i 1936. godine organizovano je više nacionalnih marševa na inicijativu organizacije NUWM. Većina ovih akcija završavala se sa velikim demonstracijama u Hajd parku, deputacijama ministrima itd. U tim godinama odnosi između policije i pokreta gladnih bili su zategnuti. Glazgov, Manchester, Merseyside, a posebno London bili su u to vrijeme poprište istinskih »bitki« između gladnih demonstranata i policije. Uhapšeno je na stotine

demonstranata zahvaljujući konfidentima iz radničkih redova, a 1932. policija je otvaranjem vatre na demonstrante ubila dvojicu u Belfastu. Sve te akcije praćene su i mitinzima koji su bili česti poslije 1932. godine.

Engleska istorija polovinom 19. vijeka tretirana je u članku Keith Burgessa, lektora ekonomske istorije Univerziteta u Glazgovu pod naslovom: **Politika tredjuniona i lok aut 1852. u britanskoj inženjering industriji** (Trade Union Policy and the 1852 Lock-out in the British Engineering Industry). Mada je istorija britanskih radnika, zaposlenih u inženjeringu, već ranije bila napisana, ipak se ovim prilogom donekle upotpunjuje slika događaja polovinom 19. vijeka. Krajem 18. i početkom 19. vijeka prvi radnici u inženjeringu bili su pripadnici radničke aristokratije. U to vrijeme su se upravo i formirale lokalne organizacije tredjuniona. Inženjering industrija je imala i svoje faze razvitka. U godinama 1847—1851. ona je bila u depresiji. Međutim, polije tih godina, nastupa period ozdravljenja. U periodu depresije hiljade i hiljade nezaposlenih radnika bile su bez sredstava za život. Godine 1850. izbio je štrajk radnika u Lidskoj tvornici lokomotiva koji je završen pobjedom radnika.

Članak Georga Fasela, profesora istorije na Univerzitetu u Misuri (Kolumbia-SAD) pod naslovom: **Gradski radnici u unutrašnjosti Francuske februar—juni 1848.** (Urban Workers in Provincial France, February—June 1848) zaslužuje posebno da se istakne. Autor u njemu najprije ukazuje na činjenicu da je revolucija izbila u Parizu i odatle se »eksportovala« u provinciju. Osim Pariza, i gradovi u unutrašnjosti preživljavali su revolucionarna kretanja. U mnogim gradovima radnici su bili pretežno zanatlije i radili su u malim radnjama. Oni nisu bili daleko od sela, gdje su takođe živjele kao zanatlije, ali čiji je osnovni rad bio poljoprivreda, tako da se može govoriti o »radnicima« posebno rasprostranjene kategorije. Revolucija 1848. godine u glavnom gradu bila je podstrek za njeno širenje među radničkom klasom u provinciji. Zbog revolucije, nastala je depresija u privredi, a broj nezaposlenih je rastao. Radnici iz pojedinih gradova pokrenuli su akciju i međusobno se povezali. Takođe su izbijali i štrajkovi u nekim fabrikama, a u drugim su se izvodile demonstracije. U nekim su, opet, podizane barikade i vodila se borba sa policijom. Vlasti su preduzimale oštre mjere. Revolucionarna vrenja bila su jaka i u Limožu u predvečerje 25. II 1848. godine kad su radnici saznali za revolucionarne pokrete u Parizu. Tu je formiran i privremeni administrativni komitet. U nekoliko sljedećih dana republikanski lideri su organizovali politički klub **Société populaire**, koji u početku nije bio ekskluzivan klub, jer je u njemu bilo i starih monarhističkih funkcionera koji su se vremenom preobratali u republikance.

U Marselju, drugom po veličini francuskom gradu, izbile su u junu demonstracije radnika i njih je nacionalna garda pokušala da suzbije. Međutim, lijevo krilo garde se solidarizalo sa demonstrantima i zbog toga su vojne vlasti ubile 9 vojnika. Autor izlaže u zaključku, pored ostalog, da revolucionarna 1848. nije bila samo u Parizu nego je vihor njenih događaja zahvatio i neke gradove u unutrašnjosti.

³⁾ J. B. Jefferys, The Story of the Engineers (1946)

Revija u ovom broju objavljuje dokumenta. Alfred Erich Seen, profesor istorije na Univerzitetu u Misuri (Kolumbia), daje kraću informaciju o listovima: **Politika** »Glasa« i »Naše riječi« (The Politics of and Nashe Slovo) i objavljuje ujedno 8 dokumenata u vezi s tim listovima, koji su svoje stranice ustupali člancima socijalista. Ulaskom njemačkih trupa u Francusku (u avgustu 1914), talasi nacionalizma i patriotizma širili su se među francuskim socijalistima uz podršku ruskih socijalista emigranata u Parizu. Emigranti svih političkih partija bili su uključeni u Ujedinjeni komitet ruskih emigranata. Od 13. IX 1914. godine, ikada je počeo izlaziti **Golos** (Glas), novine na ruskom jeziku, pojavili su se u javnosti novi protivnici rata, koji su pisali na stranicama ovog lista. Svojevremeno, Lenjin je pohvalio **Golos** kao najbolje socijalističke novine u Evropi. Francuske vojne vlasti zabranile su u januaru dalje izlaženje lista i umjesto Glasa od 29. I 1915. pojavilo se **Naše slovo** (Naša riječ) koje je nastavilo borbu. Uprkos napada protivnika socijalista u Francuskoj i Rusiji, kao i pronjemačke propagande i francuskih teškoća, ovaj list izlazio je do 15. IX 1916. godine.

Na Cimervaldskoj konferenciji u septembru 1915. godine francuski predstavnik i socijalist Alphonse Merrheim istakao je posebnu ulogu ruskih emigranata, čija je djelatnost bila značajna u antiratnoj propagandi među Francuzima. Merrheim je ocijenio da se opozicija ratu nalazi među »ruskim drugovima oko **Našeg slova**. Posredstvom ovog lista, opozicioni pokret u drugim zemljama se dosta afirmisao. Trocki, koji je reprezentovao list na Konferenciji, pohvalio je u svome izvještaju i ocijenio novine »koje su se u inostranstvu čitale, a iz njih se poneke špaltne prevodile za ruske, njemačke i švajcarske partijske novine«. Malo se, međutim, zna o razmiricama socijalista oko lista, ali ima indicija da je njih bilo.

I u ovom broju Revije³⁾ piše Edmund Silberner, profesor istorije modernih socijalnih pokreta na fakultetu ekonomskih nauka (Herbrejskog univerziteta u Jerusalimu). Prilog je pod naslovom: **Zagubljena pisma Hecena i Ogareva (sa jednim pismom Victora Hugoa)** (Verschollene Herzen-und Ogareff-Briefe (Mit einem Briefe von Victor Hugo) Pored već tri pronađena Hecenova pisma, Silberner je pronašao u Parizu i Ženevi još 7 njegovih pisama. Pored njih, on je u ovome radu objavio još Igoovo i 2 pisma pjesnika Nikolaja Ogareva. Jedno pismo je upućeno naučniku-prirodnjaku Karlu Vogtu, a ostala francuskom ljekaru Amédio Devillu (1820—1879).

Na kraju svezaka Revija donosi najnoviju odabranu bibliografiju s područja socijalne istorije iz raznih zemalja i kontinenata. Svaka od bibliografskih jedinica popraćena je kratkim sadržajem knjige.

³⁾ Vidi *International Review of Social History*, Amsterdam 1971, rad E. Silberner **Drei Herzen Briefe** i prikaz toga napisao koji je objavio U. Nedimović u **Priložima**, br. 8, Sarajevo 1972, 387 strana.

Ova Revija, za razliku od ranijih brojeva, ima najviše objavljenih članaka. Nesumnjivo, tu obimnost je upotpunila 1 i 2 sveska Revije, koja je vrlo bogata radovima o Pariskoj komuni. Treba istaći da još uvijek ima značajnih problema iz istorije Komune koji traže svoju naučnu obradu. Autori su ovim svojim radovima još više osvijetlili tu prvu proletersku revoluciju. Korisno je što je redakcija okupila veliki broj autora iz svih zemalja svijeta. Šteta što nema saradnika iz socijalističkih zemalja (osim dvojice iz Budimpešte) jer bi njihovim priložima Revija bila još svestranija.

Mr Uroš Nedimović